

EXCURSIO

Λ

BADALONA.

(II EXCURSIÓ OFICIAL.)

Lo dia 19 d' Octubre del any 1884, se reuniren á la estació del Ferro-carril de Fransa, dita de Granollers, lo president de la CATALANISTA, D. Antoni Aulestia; lo de la distingida *Asociación artistico-arqueológica barcelonesa*, D. Joseph Puiggari; los socis residents D. Frederich Bordas, D. Ramon Soriano, D. Joan Cardona, D. Carles Barberi y 'l que, mercés á una inmerescuda deferencia, ve avuy á donarvos compte del objecte y resultats de semblant reunió, celebrada á peu dret en una sala d' espera, entre 'l general burgit promogut per una munió de passatgers que 's disposavan á sortir en lo tren del Litoral, de las 7 h. 40 m. del mati, meridiá de Madrit.

Respecte al motiu que aplegava als excursionistas á semblant lloch y hora, era senzillament lo de passar á la vehina població de Badalona, ja pera estudiar y compro-

var la inscripció senyalada ab lo número 4.604, en la collecció de Hübner; ja, també, pera examinar duas antiguetats romanas—una lápida y un mosáich— darrerament descobertas per l' il·lustrat jove arqueólech de dita vila, D. Gayetá Soler, de quals troballas tingué la amabilitat de donarne compte á la Associació, proposanthi ademés, una excursió-visita pera poderlas contemplar ab l' interés y amor que sa importancia reclaman. La Junta Directiva acceptá gustosa 'l pensament, que entrava de ple en un dels fins més preferents del nostre institut, y pera 'ls quals ha sentit sempre la CATALANISTA especial predilecció, no escassejant, tampoch, á la mida de sas forsas, sa cooperació leal y activa, essentne dits travalls, los que d' una manera palpable han vingut á informar lo patriotisme de sa vida científica.

Ab la puntualitat clàssica que tant distingeix á las empreses dels carrils emprengué nostre tren sa magestuosa marxa. Curt y bonich es lo trajecte que consisteix en atravessar lo pla y lo riu Besós, així es, que ben aviat saludarem á Badalona en qual estació nos esperava D. Gayetá Soler, á qui son degudas las duas troballas romanas ja indicadas.

Nos dirigirem primerament á sa casa ahont té arregladas algunas curiositats que ofereixen estudi. Son aquestas: un fragment del primitiu mosaich romá de *casa Pinós*, consistint en una orla de quadrats y quadrilongs formada per pedretas blancas y d' un blau fosch; un *poculum* d' argila grisa sense nansa; duas monedas de coure, una llatina colonial d' Ilerda y altre del temps de César; unas rajolas del sigle XVI ab fullas pintadas dintre d' uns mostatxonis, y en lo floró central, una pessa anterior á

l' època gòtica; altre rajola provinenta del paviment de Sant Geroni de la Murtra; y altres de la època del barroquisme.

Examinats eixos objectes, anarem á contemplar la fatxada de Casa la Vila, que com la moderna de Barcelona no 's recomanan per son bon gust artístich.

Nos dirigirem, après, al *Círcol Catòlich* pera visitar sa colecció numismática, la qual consisteix en uns 300 exemplars de monedas de coure, casi totas colonials, haventhi alguna d' africana. Los exemplars més interessants son: la moneda que s' atribueix á *Bétulo* y altra de la antiga *Ausa*. Nos mostraren, també, la naixent colecció de grabats en la que mereix preferenta atenció una lámina en pergami que representa la imatge de Sant Nicolau. L' exámen d' algunas rajolas d' imitació arabesca; d' altres del sigle xvi, provinentas del monastir de Montalegre; y un fragment d' una caixa de núvia, donaren fi á la nostra estada al esmentat centre.

Després d' haver recorregut las estancias de la casa, entre las que s' hi compta una sala-teatre, ferem via cap á la plassa Constitucional pera contemplar una elegant finestreta del sigle xv y altra de mes petita que porta 'l sagell de comensaments del renaixement.

A tres quarts de deu sortiam de la població passant per la *quintana alta*, ahont s' hi troba l' edifici del escorxador y s' ovira en lo fons lo casal de *Can Nadal*, que fou, un temps, *colegi de segona ensenyansa*, dirigit per lo sabi franciscá P. Mestres, y que ha servit en altra ocasió d' hospital provisional. Girarem cap á la esquerra per lo *pas de la guineu* format per etsavaras y magraners borts, trobant al extrem la *riera d' En Folch*. Seguirem rieral

amunt, resultant lo camí, en sa part superior, encaixonat entre duas altas parets, formadas no tant per separar las propietats particulars del camí, com pera encausar las corrents de las ayguas després de las fortas plujas. Lo camí, per tant, resulta incòmodo, s' hi disfruta de poca vista, y s' hi ensopega ab l' areny, que serà sempre un destorb pera fer via en poch temps. A un quart d' hora trobarem l' aplech de casas anomenat lo *barri de Canyet*.

Lo mòvil de nostres passos no era pas lo visitar aquest reduhit lloch que res de particular ofereix fora d' alguns bonichs casals per allí escampats y d' una moderna capella imitació romànica, dedicada á Sant Isidro, que molt hi hauria guanyat en que fossen més delicadament trassadas las ratllas de sa exterior ornamentació. Nostre propòsit era mes interessant, donchs tractavam de pujar al cim del turó de *Montigalá*, no pera encisarnos davant del paisatge, ja que, per qui hagi assaborit la vista panoràmica desde l' alterós Sant Matheu ó la cónica punxa del Burriach, poca cosa podia dirli y poca novetat oferirli aquell petit turó que forma com la avansada del nus de montanyas que separan lo Vallés, del sorral del Besós y de la costa llevantina; sino pera estudiar la curiositat arqueològica que resta allí grabada é inmutable á través dels sigles, oberta á tots los elements, y rebent los primers raigs de la aubada riallera que guayta pel cantó d' Orient. Lo nom del turó, tal com lo pronuncia 'l poble, es probablement corrupció, ó mellor, contracció de *Mont Aguilar*, y per lo tant deuriam anomenarlo lo *mont de las àligas*. Aquesta es la opinió que acceptem sobre la etimologia del nom *Montigalá* ab preferència á la dels que creuhen que s' ha d' enténdre *Mont-aygoldá*, relacionant

aquest nom ab lo d' Aygolada que significa envessament d' aygua.

Al peu meteix del rieral comensa la estribació de la montanyeta y als *pochs minuts de pujada* 's troba ja sa ossera de granit feldespátich, comensant llavors á desapareixer los viarany, y com la ardidessa excursionista ha sigut sempre acreditada, resultá que molts tirarem pel dret desafiant márgens y pedregám.

Arribarem per fi á la esplanadeta que en forma semi-circular volteja 'l cim del turó en sa part oriental, la qual no ostenta altre adorno que uns petits garrofers y no mostra altra varietat que un marge format per la accidentació del terrer.

A n' aqueixa petita extensió de terra que indiquem s' aixeca monumentalment lo cim del turó, y en veritat, que son conjunt es altament singular y significatiu. Aquell *retaulle natural format per lo rocám*, aquella *munió de rocas* en estreta y compacta unió, unas al darrera de las altres esgrahonantse cap al espay, de forma cónica casi totas y fins algunas retalladas á manera de crestas, semblava fer entreveure á la nostra imaginació las flamardas dels antichs sacrificis. No sabem fins á quin punt puga atrevirse pera aytal representació nostra forsa imaginativa, mes tenim per un fet histórich incontestable que entre las montanyas y 'ls pobles hi ha hagut sempre un misteriós enllás. La montanya ha sigut sempre considerada com la arca sagrada que conté la vida moral dels pobles que s' aixecan á son entorn, y segons sa posició, altura, fisonomia, constitució geológica ó topográfica, ha respost perfectament als ideals, sentiments, creensas, y preocupacions dels pobles que ella domina. No sem-

bla sino que essent innata al home la idea d' *de un mes enllà*, ha cregut que aquestos gegants de pedra, trobantse per sa estatura més aprop del cel, á n' ells devia confiar la idea mediadora de sos gemechs y sospirs, de sos duptes y temors, de sas alegrías y esperansas. Així, s' explica lo trobar freqüentment á la soletat d' aquestas alturas, lápidas y fitas, aras y tombas, monuments diversos ab inscripcions de la época en que foren aixecats y en que 's manifesta un aconceixement important d' una familia, d' una població, ó d' una tribu. La elecció, donchs, de la montanya pera simbolisme de la vida moral y pera teatre dels grans aconceixements que presideixen á la Humanitat ha sigut visible en tots los temps, així en l' antich com en lo nou Testament, així en las civilisacions orientals com en los temps clássichs de Grecia y de Roma.

Deixant la petita esplanada y pujant al peu meteix del arranch del cim se troba en primer terme y formant part d' una serie de rocas, una pedra llisa, nua d' adornos, de forma casi rectangular, colrada per la ma dels sigles y de cara á Orient, ahont se troba esculpida, ab characters romans, la següent inscripció:

S O L I D S A C R V M

A P A B A S C A N T V S

Varias son las interpretacions que s' han volgut donar d' aquesta inscripció, mes nosaltres las concretarém á las següents observacions, procedint per parts pera son mellor exámen.

Tres diferents conceptes ha capigut á la interpretació de la paraula SOLI que precedeix á la lletra D, *Deo*. Uns, que suposan simbolisa la unitat divina *Al sol Deu*, aixó

es: la idea d' un Sér Suprem exclusiu, creador, principi y fi de totes las cosas. Si be en sentit filosófic podriam acceptar dita interpretació, no aixís podriam admetre com á consecuencia la suposició de que la inscripció de que tractem hagués estat una inscripció cristiana. No fou costum general en los primers temps del Cristianisme la representació que 'ns ocupa y s' explica aixó perfectament. En aquells dias de lluyta y de persecució no era de creure que 'ls cristians poguessin entregarse tan fàcilment á las manifestacions suaus y tranquilas d' una vida plena de pau, y per altra part, lo sentit predominant entre 'ls cristians era, en los primers sigles, oposat á las imatges y manifestacions artisticas en que 's condensava allavors la idolatria y la superstició dels pobles.

Altres, ab mes fonament, la interpretan en sentit exclusivament gentilich, prenent á SOLI por lo *Sol*, l' astre del dia y rey dels planetas. Lo significat, segons aquesta interpretació, es: *Al Deu Sol*, al Deu que ilumina y vivifica la terra; que desterra las tenebras y ompla de goig al mortal; al Sér que presideix lo dia, que alegra la encontrada, que cobreix de flors á la planuria y ompla d abundants fruyts las faldas de las montanyas.

Algú podria preguntar per quina rahó tractantse d' invocar una divinitat que simbolisés Amor, Llum, y Poesía, no trobem lo nom d' Apolino més comunment adoptat en las incipcions á Catalunya. La rahó no es altra, segurament, sino la de que la esmentada inscripció no perteneix á la antigua religió clássica de Roma, sino á la religió especial de Mitra importada á la Europa occidental en los primers temps de nostra era. Es coneguda la inscripció citada per Cantú: *Deo Soli invicto Mithræ*, que nos

dona la clau del verdader sentit que pot atribuirse á la inscripció de Badalona. La inscripció de Cantú fou treta dels soterranis del Capitoli y 's conserva á la *villa Borghese*, mes no s' ha de creure que 'l culto de Mitra deixés de venir cap al occident d' Europa ja que en lo Museu d' Arles hi ha una estatua de Mitra trobada prop del Ródano.

La fetxa que Hübner atribueix á la inscripció de Badalona (segona mitat del segon sigle) confronta perfectament ab la explicació que acabém de donar respecte al text epigráfic que 'ns ocupa.

Altra nova interpretació s' ha pretés donarhi, mes en nostre concepte, no tan afortunada, si be, que en realitat participa de las duas anteriors. *Al Deu sol*, aixó es: al Deu del aïslament, de la quietut, de la pau; al Sér que gosa ab la soletat, que acompanya á la tristor y domina á la mort; al Deu dels sepulcres, darrera dels quals com *Au Fenix* renaix una immortal vida y una mes esplendent llum.

La confirmació d' aquest darrer concepte 's creu trobarla en la tradició local d' haverhi hagut en dita montanya sepulturas antigas, de quals forma y época no han sapigut donarmen datos positius, y per tant, que 'ns queda un problema pera resoldre. Mes, fins y així, admetenthi la idea d' un lloch sagrat, creyém que aquesta interpretació de SOLI, es purament arbitraria.

La interpretació de la paraula SACRVM, com á adjectiu, se 'ns fa inadmissible, donchs que pera concordar ab *Deo* deuria esser *Sacro*. Los que pretenen enllassarla ab las duas següents lletras de la ratlla inferior A, P, interpretantlas per *Aram Posuit*, (*posa aquesta ara*), també 's

trobarán que no podrán concordarla, si l' *ara* ha d' esser *sagrada*. En nostre concepte deu péndrers la paraula en qüestió per un substantiu que expressa una idea complexa, com era bastant freqüent, y així podrém interpretar-la dihent: *consagració, ofrena ò dedicatoria*.

Respecte á las lletras A, P, devém péndrerlas junt ab la paraula ABASCA NVS per los noms del consagrant ú oferidor, donchs era costum bastant general entre 'ls romans l' us dels tres noms. Eran aquestos: lo distintiu ó personal, *prænomen*; lo patronimich ó apellido, *agnomen*; essent lo darrer lo sobrenom, *cognomen*; que quant no 's referia á la tribu ó regió, venia á convertirse moltes vegadas en un motiu nascut d' alguna circumstancia especial del individu en l' ordre fisich, moral ó social; ó també, d' algun fet important ó caracteristich de sa vida. Així se formavan los sobrenoms, del caràcter, de la bellesa, del talent, de la forsa, de la fortuna, de la professió, etc. Com no son molt comuns los noms comensats en A, se fa difícil adivinar eixos noms, mes nos aventurém á indicar la possibilitat de poguer esser, per exemple: *Aulius Publius* (Auli Publi), essent ABASCA NVS lo *cognomen*.

Las indicacions d' aqueixos problemas epigráfichs, no obeheixen per nostra part sino al desitj de cumplir ab nostre dever de cronistas, sens ánim de donarhi una cabal resolució, ja que á assumpto d' aytal importancia fins los erudits en la materia s' han mantingut en una prudent reserva, deixant *suò judice* la interpretació definitiva.

Los que darrerament han pretés esmenar la plana al insigne Hübner substituint la paraula ABASCA NVS per las duas ABASO ANVS certament que no sabém á quinas fonts epigráficas ó paleográficas haurán acudit pera

sentar tal interpretació. Semblant versió no 's concebeix sino calcant defectuosament la inscripció ó fenthi estudis de simple *turista*. Lo calch pera eixos problemas es lo mellor comprobant, y 'l que 'ns mostrará lo Sr. Soler, no oferia gens de dupte respecte al nom que sustentém. Fins ab la vista pot descobrirse que dit nom no forma duas paraulas separadas, y com un pal comú forma lo segon bras de la N ab lo tronch de la T coronat per la línea superior horisontal d' aquesta. Ab lo tacte, se confirma també nostra asseveració, y per lo tant, nos apar que sobre la lectura d' aquest nom no hi ha d' haverhi cap nou dupte.

Fora de lo que venim aquí exposant, per considerarho com lo més enrahonat y lo més pertinent, devém descartarnos d' altrás interpretacions mancadas per complert de sólits fonaments, tals, entre altrás, lo pretendre substituir SACRVM per SAPORVM, com ho feya Marca. Tal volta, com succeheix moltas vegadas, las lletras estarian amagadas per la molsa que 's forma sobre las pedras deguda als agents naturals, y allavors podria creurers que una deplorable distracció presidi al treball de son estudi. Tractantse de la interpretació epigráfica, á mes de tenirse en compte 'l criteri general que hi domina, segons las costums, las lleys y las ideas de la época en que aparegueren, cal no oblidar, que la paciència y la perseverancia serán sempre las mellors companyeras del epigrafista.

Ara be, després de lo exposat, ¿tindrém dret á suposar, si aquest turó fou lo mon sagrat de la antiga *Bétulo*? Ja se sap que molts pobles los tingueren y que alguns los conservan encara, si be que ab modificacions tan radicals que ja casi es impossible trobar sas petjadas. Catalunya

conserva 'l Montserrat (probablement lo *Mont-Sacrat* de la época antiga), y á Granada 's conserva 'l *Sacro-Monte*; mentres la nostra Ciutat Comtal contempla avuy, ab indiferencia, com la fexuga mola d' una fortalesa corona lo sagrat mont de Jove! Per altre part, si es cert, segons la etimologia que tenim proposada, ja que 'ns trobém en lo mont de las áligas, no serà fora del cas recordar que la áliga fou l' animal consagrat á Júpiter.

Després d' haver examinat lo monument de que venim fent mérit, la gent jove se decidi, animosa y alegre, á pujar al bell cim del turó.

Lo panorama que s' hi disfruta, encara que bonich, no es pas dels més pintoreschs de nostra costa llevantina y aixó s' explica per la poca elevació de la montanya, per la migrada vegetacio de sa falda, y per la general monotonía que s' observa en la planura que s' exten á sos peus. No obstant, fou sa vista saludada ab fruició per los excursionistas, y á n' aquella altura com á tantas altrás de nostra patria, sentirem mellor y mellor compreguem las suaus melodías y delicats conceptes dels inspirats poetas de la terra. Y quan la montanya no es un mer passatemp ó un insustancial esbarjo, com pretenen alguns alpinistas, es induptablement una gran escola de perfecció moral, y així ho sentirem á aquells moments, en la cima del Montigalá.

Los accidents mes característichs d' aquest panorama, son: lo Monastir de Sant Geroni de la Murtra en sa part N. O. colocat sol y aislat en mitj d' una planura suaumen inclinada, y allí, quietós y pensatiu, resta l' antich monastir recordant sa passada grandesa, y preocupantse, tal volta, per son insegur esdevenidor; la gran cinta d'

arena formada pel Besós, s' exten d' Oest á Mitjorn, y ve á esser la rambla que separa á duas poblacions avuy amigas, y qui sap si rivals quant l' esplendor romana las hi donava importancia. En sa part N. una carena de turons baixa cap á llevant á banyar sos peus en las enmiralladas ayguas. Dominat per lo turó, s' aixeca en lo costat N. E. la barriada de Canyet; en la oposada, la estribació del meteix Montigalá que trenca en part la perspectiva del paissatge pera confóndrers ab l' espay; y allí en la oriental platja, tot jugant ab las onas escumosas, s' ovira á la bonica Badalona; eix poble de carácter franch y obert, que mostra al foraster una netedat envejable, sufert y actiu en lo treball, així 'l que porta á cap en mitj de la arriscada mar, com 'l que entre 'l soroll del taller ó de la máquina va realisant dintre la fatigosa quadra industrial.

Al baixar del cim del turó los que hi haviam tingut desitj de pujarhi, trobarem als demés companys que celebravan, com si diguessim una sessió campestre baix l' ombra d' un vell arbre. Se llegia un document enviat per un conegut arqueólech, lo qual doná lloch á una profitosa conversa que fou l' entreteniment principal dels excursionistas durant son retorn á la propera vila.

Al arribarhi ferem via cap al cantó de Llevant pera contemplar las edificacions modernas, y seguint per la carretera de Montgat, á cosa de mitj camí 's troba un aplech d' edificis, ahont en tranquila pau y activa emulació 's dedican sos moradors á la fabricació y explotació d' una industria que ha donat renom á la vila y á Catalunya. Nos referim á la grandiosa fàbrica de crestell, fundada á l' any 1865. Enfront d' aquellas onas catalanas

qual geni marítim s' extengué triomfant per tot arreu, dictant al mon sas lleys y sas costums; prop de la ciutat augusta que fou la primera d' Espanya en fundar la *Taulla numularia* y en aixecar la carta marítima; vejent recórrer tots los dias lo primer carril que escursá las distancias á la península ibérica; rodejat d' aquest esperit industrial que tan prepotent s' ha mostrat en lo present sigle, s' aixeca la soperba fàbrica de crestall, que com á digna successora del geni emprendedor d' altrás épocas, ostenta en son frontispici històrich la gloria d' haver sigut la primera fàbrica de crestall espanyola.

Consta aquesta fàbrica de vuyt cossos ó edificis distints destinats á las transformacions y manipulacions, donant la àrea de lo edificat y dels solars adjunts un total de 20.000 metres quadrats. Hi funcionan tres forns, formant l' exércit d' aquest treball una activa legió de 400 operaris. Tot quant poguessim dir en son obsequi y pera sa major importancia, ja en l' ordre científich-industrial, com en l' administratiu, ho patentisa son prestigi en l' extranjer, sa favorable acullida en la península, y 'ls llorers que conserva guanyats en los diferents certámens á que ha concorregut.

Altras fàbricas manifestan, també, lo geni industrial de la població, tals com: la de xarols, blanqueig de telas, filats, teixits, pelleria, las duas d' anís anomenadas *Mono* y *Torero*, las refinerias de sucre y de petróli, la fàbrica del gas, etc.

Retornarem á la població visitant l' hort de casa Lari-bal, ahont s' hi troba una gárgola de pedra del sigle xvii. Representa lo cos superior d' una matrona, mutilada en son pit y enjoyada per un collaret.

Prop la una preniám lloch en un menjador de la *Fonda Badalonesa*, y eixas duas paraulas explican perfectament lo que á n' allí 'ns proposavam. Poch després, forem agradablement sorpresos ab la presencia dels consocis senyors D. Joaquim y D. Pelegrí Casades, que havian pujat en lo tren del mitj dia, pera efectuar ab nosaltres la excursió de la tarde.

Aquesta comensá á las duas, fent via cap á la iglesia parroquial de dalt, de la qual baix lo concepte artístich general, res tenim que dirhi, perque son estil ornamental no s' adapta al nostre gust. En sos murs exteriors crida la atenció una lápida romana en lo mur S. O.; duas en lo N. O., una altre y un *cipo* en la N. E., las quals no copio per esser ja conegudas y publicadas. La excursió, á mon enténdre, es més aviat una escola, ahont hi aprenen los que hi assisteixen, que una cátedra d' ensenyansa pera 'ls que per motius diversos restan en la ciutat. Lo nostre objectiu, per lo moment, era la troballa ocorreguda fa tres mesos, d' una lápida romana, qual existencia sospitava Hübner y que fins al present restava ignorat lo lloch que la guardava amagada.

En una estancia destinada pera magatzem ó depòsit d' utensilis y materials del temple, se trobá, escatant la paret, que fou mur lateral del temple vell, la lápida en qüestió, y colocada tant arrant de terra y ab tan malas condicions de llum, que 's fa difícil é incómoda sa lectura. Ab la experta direcció de son descobridor, lo Sr. Soler, anarem recorrent sas tres primeras ratllas, quedant en sospens nostre estudi, al davant de la interpretació que deviam donar á la ratlla darrera que apareix truncada.

La inscripció de dita lápida es la següent:

LVPAE · AVGVSTAE
 L · VISELLIVSEVANGELI
 LIB · TERTIVS
 — · · · R A V C

Aquesta lápida compta d'extensió horisontal superior ó sia la amplada màxima, 1 m. 11, restant mutilada en sa part inferior, y quedant com ja hem dit, truncada la inscripció en sa quarta ratlla. La mida de la llargada es de 0 m. 30 en sa part dreta, y 0 m. 45 en la oposada. Las grans dificultats de sa interpretació estriban principalment en trobarse la paraula TERTIVS després de la de LIB, y en lo significat que deu donarse als tres punts horisontals que indiquen comensament de lletres, y en si lo cercol immediat es una simple P ó comensament de R. Consultats aquestos duptes al Rnt. P. Fita, nostre dig-ne soci honorari, per lo Sr. Soler, en lletres que tingué la amabilitat de llegirnos, sembla trobar la solució del problema epigràfic, indicant que en son concepte TERTIVS significa lo tercer nom, ó *cognomen*, y que en la ratlla quarta truncada hi deu estar representat lo càrrech que exercia; y per tant, podria considerarse als tres punts horisontals com lo extrém superior de las lletres V, I, essent lo cercol que segueix comensament de R.

Així, podríam traduhir la esmentada lápida á eix tenor:

*A la Lloba Augustea
 Lluci Veselli Ters
 Llibert d'Evangelii
 Sevir Augustal.*

La ratlla prima horisontal que apareix sota la paraula LIB, hem de suposar, com era costum, que fos l'apuntat ó senya que adoptavan los lapidaris pera que las lletras de la inscripció guardessin la conformitat deguda; mes nostre amich á qui no se li escapa cap dupte que pugua tenir fonaments sólits, nos feu present la possibilitat de que aquella ratlla fos la que solia representar los numerals, que per lo que toca á las lápidas de *Barcino* acostumava esser $\frac{\text{—}}{\text{IIIIII}}$. Creyem molt atinada sa observació, mes no 'ns considerem competents pera resoldrela.

Devem manifestar, també, que la mutilació de la lápida en sa part inferior, no es deguda per tall de la pedra, sino per un escrostonament, tal volta, anterior á la época en que fou colocada al actual mur. De manera que si algun dia hi hagués la sort de trobar lo fragment que hi falta, seria molt dificil l'ajuntarlo degudament ab lo fragment major ó matriu que avuy se conserva. Deuria acudir-se al artifici, mes sempre resultaria incomplerta y desentonaria lo material modern dels elements primitius.

Aqueixa lápida, com totas las romanas, revela armonía de severitat y elegancia; presenta, á la vegada, un aspecte senzill y magestuós; per aixó, se la contempla ab vera fruició. Veus aquí la troballa descoberta fa poch temps y que ha lograt esser un aconteixement important en lo mon epigráfic.

Passarem, després, á examinar las coleccions de quadros, de que ja 'n té noticia la ASSOCIACIÓ, y nos dirigirem desseguida cap á la *Rectoria*. De pas contemplarem en lo mur exterior S. O. del temple una clau gòtica dels primers temps ab reminiscencia bizantina. Representa al Cristo Salvador benehint ab la ma dreta y sostenint ab la

altra al mon, apareixent sentat en son trono entre dos angels.

Lo portal del barri de la rectoria porta la fetxa de 1797, y 'l de la casa rectoral que 's troba al extrém d' un hort está format per amples dovellas y té esculpida en la central la següent inscripció que remata ab la Creu del Capítol de la Seu barcelonina,

Diu aixís:

DOMVS PRÆPOS . . .
 ENSIS
 MAII ECCLESIAE
 BARNEN ET SVMP
 TIBVS EIVSDEM
 A FVNDAMENTIS
 ERECTA ANNO
 1685

A la simple vista pot adivinarse com en la primera ratlla d' aquesta inscripció hi falta la terminació ITURÆ, qual buyt ve indicat per los tres punts; y que una M deuria precedir á la única paraula de la segona ratlla. Salvadas eixas omissions, podriam traduhirla dihent: *Casa de la Prepositura, mes de Maig, de la Iglesia de Barcelona, á expensas de la meteixa, erigida desde los fonaments. Any 1685.*

Altra inscripció 's mereix sens dupte nostra preferent visita, tal es: la que resta en un fragment de lápida del sigle xi (?), de marbre, molt curiosa, empotrada en l' arranch d' un arch, que hi ha en l' extrem esquer surtint del pati.

Nos faltava veure, encara, altre dels principals objectes que motibava nostra estada á dita vila, es á dir, lo mosáich novament descolgat de *Casa Mena*, y dihem novament, perque farà cosa d' uns vint anys, que ab motiu de la trasplantació d' un arbre del jardí, se vingué en esment de que alguna pedra singular s' hi trobava amagada. Se procedí á la excavació y 's trobá, en efecte, lo preciós mosáich que tinguerem ocasió d' examinar. No volent allavors sos duenyos donar publicitat á la troballa y al intent de conservar-la mellor, determinaren sepultarla altre cop, y á est fi, la cubriren ab un parament de mahons y á son damunt hi colgaren terra fins á mitja cana d' espessor. La mida presa, com á disposició accidental, podia esser aplaudible, mes no com á resolució permanent y definitiva, ja que així s' amagava als ulls dels intel·ligents un exemplar arqueològich digne d' estudi, y 's feya fonadissa una joia ornamental de gran preu, que no sols fa honor á Badalona, sino que proclama una vegada més sa importancia en la época romana.

Comprenentho així, sens dupte, nostre amich Sr. Soler, impetrá dels duenyos de la finca lo permis pera descobrirla, á fi d' estudiar sa importancia y d' admirar sa delicada combinació de colors, y accedintse felisment á la petició, se portá á cap la excavació segona en lo mes darrerament passat.

Constituheix aquest mosáich un rectangle de 4 m. 92 de llargaria ó profunditat, per 4 m. 10 d' amplada donant un conjunt de 20 m. 17 quadrats y en una orientació que s' inclina de NO. á SE. ó sia á sol ixent. Forma son dibuix en los límits, una cenefa de 0 m. 80 que 'l volta per complert, adornada d' unas com volutas acabadas [ab fu.

llatge. En lo centre, dos cercols orlats ab curvas de *postas* entrenadas á manera d' anellas ó coronas, arrancant dels costats interiors de la cenefa en sas respectivas parts centrals sis semi-cercols d' igual dibuix que 'ls dos del centre, dels quals dos corresponen á cada un dels costats de la llargaria, y un als dos de la amplada. En los ánguls hi figuran sectors ab fullas y en l' espay restant, ó sia 'l camp, uns bonichs florons de forma estrellada. Dintre dels cercols y semi cercols s' hi observan unas pessas jaspiadas, respectivament de formas quadrilonga y triangular d' un color que tira á blau, si be descolorit per la ma del temps, las quals apareixerian més ricas y adornarian molt al paviment en la época de son esplendor. S' hi troban, además, incrustacions d' ágathas y lapiz-lázuli que contribuheixen més y més á la válua del mosáich.

Las pessas quadrilongas engastadas en los cercols se troban, també, en los sectors dels ánguls, si be, com es natural, en dimensió més petita. En altres llocs s' hi observan trossos de vidre d' un vert fosch de forma esférica d' uns 0 m. 03 de diámetro. Las restants pedras que forman lo comú del dibuix son blancas y negras de forma cúbica.

Lo conjunt del mosáich produheix bon efecte. No hi ha en éll exuberancia de fullatge ni d' ornamentació. Hi predomina una elegant y delicada senzillesa que s' armonisa perfectament ab lo dibuix y 'l colorit.

Respecte á sa data històrica, no haventhi monuments epigráfichs que la manifestin se fa difícil lo fixarla, fins acudint al auxili de la crítica arqueològica. Aquesta no aparegué unánime al primer moment, mes després de nou exámen y deguda discussió, semblá opinar que dit mosáich

pertany á la época de la decadencia romana. Inclinaria á créureho l' estudi que 's feu de la cenefa que suposa época posterior al dibuix central, semblant fins vislumbrar-shi en la ornamentació la influencia bizantina. Además, la existencia de las incrustacions treu al mosaich aquell aspecte tosc y sever que regularment revelan los dibuixos d' eixa classe, durant lo temps del esplendor de Roma. *De tots modos, no considerantnos competents pera resoldrer lo problema, sentém eixas observacions que podrán servir per altrás de més extensas y aprofitadas.*

Per dissort, tan prehuada joia apareix mutilada en quatre ó cinch llochs diferents, restant espargidas per terra, á mercé dels vents, ó de mans amigas de lo agé, un regular nombre de pedretas que omplian los buyts que s' hi notan. Está, además, á la inclemencia, y eixa consideració y la anterior nos obliga á recomenar ab viu interés, als estadants de la casa y als propietaris de la finca, á que 's vigili la entrada al jardí; á que 's procuri la colocació d' una coberta de zinc ó de fusta que 'l soplují, y d' unas baranas laterals pera impedir son tránzit, mentres no sia restaurat. Seria una gran llástima que per descuit ó per indiferencia se fes malbé un testimoni eloqüent de la importancia romana de Badalona. Per altra part, se parla de la venda de dita finca; á n' aquest cas recomaném lo zel de las entitats que s' interessan per la conservació dels restos històrichs y artístichs del passat, pera evitar que desaparega, que 's mutili, ó lo que es pitjor encare, baix l' aspecte patriótich, que figuri dit mosaich en un museu extranger. Los monuments que testifiquen antigas civilisacions y passadas glorias, deuen conservarse y admirarse en la propia patria. Trasladarlos del lloch primitiu, que

es son lloch natural y llegítim, es una gran inconvenien-
cia, per quant moltes vegadas perden son original sagell;
mes portarlos fora de las fronteras nacionals es ja casi
una profanació artística y una vera abdicació que gens
nos honra.

No molt lluny d' aquesta casa, se troba lo soterrani que
fins al present ha sigut engalanat per la veu popular ab
lo pompós títol de presó romana de Sant Anastasi.

Per de prompte resulta que 'l soterrani actual es una
construcció relativament moderna, que tal volta no passi
del sigle XVI, y que no s' hi veu cap senyal de construc-
ció romana. Tampoch se conta ab datos prou positius pera
comprobar la tradició local referida.

Havent vist ja 'ls monuments arqueològichs que moti-
bavan nostra estada á Badalona, determinarem dirigirnos
á la estació pera esperar lo penultim tren que devia por-
tarnos á la ciutat nativa.

HERIBERT BARALLAT.
